

Sunum Raporu: 13.10.2015

Av. Hakan TOKA

*“Demokrasi,
mahkûmların gardiyanlarını seçme hürriyetidir”*
İsmet Özel

BAŞKANLIK SİSTEMİ VE TÜRKİYE

Kuvvetler ayrılığı sistemi, yasama, yürütme ve yargı olarak tanımlanan kuvvetlerin, değişik yollardan göreve gelen ve aralarında “fren ve denge mekanizması” bulunan farklı organlara verilmesi olarak tanımlanmıştır. Kuvvetler ayrılığı; devletin, yasama, yürütme ve yargı işlevinin birbirine karşı bağımsız organlar tarafından görülmesi olarak da tanımlanır.

Sert kuvvetler ayrılığı sisteminde, yasama ve yürütme kuvvetleri birbirinden mutlak bir şekilde ayrılmış iki organa verilmiştir. Bu organlar karşılıklı olarak birbirinden, gerek kaynak bakımından, gerek varlıklarını sürdürme bakımından bağımsızdır. Sert kuvvetler ayrılığı sistemi de genellikle “**başkanlık sistemi**” olarak görülür. Başkanlık sistemi yürütmeyi güçlü kıldığı ve kuvvetler ayrımı iyi uygulandığı için istenmektedir. Genel olarak güçlü liderler döneminde tartışılmış olup Türkiye’deki başkanlık rejimi tartışmaları çoğunlukla kişi odaklı olmuş ve var olan güçlü liderin gücünü artırması amaçlanmıştır.

Necmettin Erbakan’ın öncülüğünde kurulan Milli Selamet Partisinin 1973 yılındaki seçim beyannamesinde “Devlet Başkanlığı olan Cumhurbaşkanlığı ile hükümet Başkanlığı olan Başbakanlık birleştirilerek icraya kuvvet ve sürat sağlanacaktır. Başkanı tek dereceli olarak millet seçecektir. Böylece devlet - millet kaynaşması bütünleşmesi kendiliğinden doğacak” şeklindeki beyanname ile başkanlık sistemine geçilmesi yönünde güçlü bir talep dile getirilmiştir denilebilir.

Başkanlık sisteminin, başkan ve Kongre’nin ayrı ayrı seçimlere dayanan meşruiyete sahip olmalarından ve birbirlerini feshedemediklerinden dolayı esnekliğini yitirdiği iddia edilmektedir. Sistemin esneklikten yoksunluğu, hükümet krizlerini rejim krizine dönüştürebilir.

leceği de görüşler arasındadır. Bu nedenle esnek olmasından dolayı rejim krizi riskini asgariye indireceğinden parlamenter sistem tercih sebebi olabilmektedir.

Başkanlık hükümeti sistemi, parlamenter hükümet sistemi gibi tarihî bir gelişimin ürünü olmayıp, 1787'de Philadelphia'da toplanan kurucu meclisin uzun tartışmaları sonunda ve insan aklından doğmuş bir sistemdir. Sistemin temel özelliği, “demokrasi” ile “kişisel iktidar”ın birleşiminden oluşmasıdır denebilir.

Başkanlık hükümeti sisteminin doğduğu yer olan ABD'de siyasî kurumlar, anayasadaki gelişmeye paralel olarak büyümüştür. Sistemin ana vatanı ABD olduğundan, bu sistemi tercih eden diğer ülkelerin ilk müracaat ettiği yer Amerikan Anayasası olmuştur. Ancak müracaat eden ülkeler uygulamada çok farklı sonuçlar elde etmekle birlikte, bunların çoğunluğunda yönetimlerin baskıcı karakteri değişmemiştir.

Türkiye'de ise başkanlık sistemi lehinde tartışmayı güçlü bir şekilde başlatan kişi Turgut Özal'dır. Başbakanlığı döneminde (1983-1989) zaman zaman hükümet sistemi arayışlarını gündeme getiren Özal, bu konudaki en önemli açıklamalarından birini 1992 yılında, Cumhurbaşkanı iken, Türkiye Sanayici ve İşadamları Demeği (TÜSİAD) tarafından yayımlanan “Görüş” dergisine yapmıştır. Koalisyonların atılım yapamadıklarının altını çizen Özal, ilk 10-15 ülke arasına girmek istiyorsak atılım yapmamız gerektiğini, bunun için ise başkanlık sisteminin şart olduğunu belirtmiştir.

Hükümet sistemi tartışmaları Özal'ın ölümünden sonra 1993 yılında Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan Süleyman Demirel tarafında da sürdürülmüştür. Demirel, TBMM'nin 21. Dönem 2. Yasama Yılı açılış konuşmasında, Türkiye'deki “siyasi tıkanıklığı” aşmak için getirdiği bir dizi öneri arasında, Cumhurbaşkanının iki türlü seçimle halk tarafından seçilmesine de yer vermiştir.

Hükümet sistemi tartışmaları, 2002 seçimlerinden sonra iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) tarafından da belli aralıklarla ve belli dozlarda gündemde tutulmuş, 2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminin yaklaşmasıyla AK Parti'nin lider kadroları tarafından yapılan açıklamalarla Türkiye için başkanlık sistemi önerisi tartışmaya açılmıştır.

1980'lerden bu yana Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Recep Tayyip Erdoğan bu sisteme geçiş yönünde arzuları olduğunu belirtmişlerdir. Bu üç liderin ortak bir paydası, kişisel karizmalarına güvenen, Türkiye'de köklü dönüşüm politikalarını yürürlüğe koymak isteyen, bu politikaları yürürlüğe koyarken parlamentonun, hatta belki bakanlar kurulunun da engelleyici rolünden kurtulmak isteyen kişiler olmaları. Fakat burada bir husus göz ardı edilmektedir. Aslında parlamenter bir başbakan, başkanlık sistemindeki bir başkandan çok daha güçlü pozisyonadadır. Çünkü parlamentoda çoğunluğu sağlayabilen bir Başbakan hem yasama hem de yürütme de söz sahibi iken, halkın yarısının oyunu alan bir Başkan sadece yürütme de söz sahibidir.

3 Kasım 2002 seçimlerinden sonra iktidara gelen AK Parti, başkanlık hükümeti sistemini gündeme taşımıştır. Bu dönemde Başkanlık hükümeti sistemine geçilmesi yönündeki tekliflerin dayandığı başlıca argümanlar, hızla gelişen dinamik bir ülke olan Türkiye'nin ilerlemede karşısına çıkan sosyal, siyasi ve ekonomik engelleri aşabilmesi için hızlı ve sorunsuz bir şekilde karar alıp uygulayan "iş bitirici" bir siyasi iktidara ihtiyacı olması ve mevcut parlamenter hükümet sisteminin istikrarsız ve yavaş işlemesidir.

Aslında Türkiye'de 1982 Anayasası ile Cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılması, günümüzde ise Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi düzenlemesinin yapılması parlamenter sistemden başkanlık sistemine doğru bir süreci başlatmış, hatta Türkiye'deki sistemi yarı başkanlık sistemine yakın bir yere getirmiştir. Cumhurbaşkanı yüksek bürokratların seçiminde daha önemli hale gelmiştir. Kanaatimizce sorumluluğu olmayan fakat geniş yetkilere sahip bir Cumhurbaşkanı yerine, halka hesap veren, fatura kesilebilen bir başkan daha aktif ve daha verimli olabilecektir.

Türkiye'deki hükümetler ve cumhurbaşkanları arasındaki daha önceden görülen sürtüşmeler, yeni düzenlemelerle cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesiyle cumhurbaşkanının arkasında halk desteği de olduğundan, başkanlık sistemine geçilmezse daha da artabilir.

Ülkemizde sistem değişikliği yapılmadan önce, toplumun kurumlarıyla, bireyleriyle, anayasası ve kanunlarıyla bu değişikliğe hazır hale getirilmesi ve yeni sistem için gerekli olan altyapı çalışmalarının tamamlanması gerekmektedir.

Ülkemizde adil ve temsil gücü yüksek bir yönetim sisteminin adımları atılmaz, medya ve diğer iletişim aletlerinin dağıtım ve kullanımı adil ve yaygın bir çerçeveye oturtulmaz, gelir dağılımı daha adil hale getirilmez, eğitim yaygınlaşmaz ve meşru evrensel değerler dikkate alınmaz ise tek başına sistem değişikliğinin tüm sorunlara çözüm olması beklenemeyecektir.

Başkanlık sistemi öncesi atılması gereken adımları sıralayacak olursak; özgür ve çoğulcu medya, bağımsız ve tarafsız yargı, etkin ve bağımsız sivil toplum kuruluşları, adil bir şekilde dizayn edilmiş özerk üniversiteler, bağımsız ve tarafsız - düzenleyici ve denetleyici devlet kurulları, adil, ahlaki ve meşru temellere göre dizayn edilmiş piyasa yapısı, yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması, Siyasi Partiler Kanunu ve seçim sisteminin yeniden düzenlenmesi, gerçek anlamda güçler ayrılığına dayalı yasama ve yürütme olarak sayılabilir.

Bizim şartlarımızda önemli olan hangi sistemin ülkemizde meşru evrensel değerleri hâkim kılacağı olmalıdır. Türkiye'de doğru sistemi inşa edebilmemiz için en güvenilir yol, sistem tartışmalarını meşru evrensel değerler üzerinden yürütmektir.